

Олег Топузов – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, віцепрезидент НАПН України, директор Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: теорія і методологія організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, методика навчання географії.

 proftop@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0001-7690-1663>

Тетяна Алексєнко –

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: виклики та інновації загальної середньої освіти і соціалізації особистості в освітньому середовищі; дослідження соціально-педагогічних явищ і процесів.

 alekseenko.tf@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-2060-2354>

Микола Головко – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: формування структури та змісту загальної середньої освіти, моніторингу та оцінювання її якості.

 m.golovko@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0002-8634-591X>

УДК 371.1

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2026-1-5-18>

Подано до редакції: 16.01.2026

Прийнято після рецензування: 13.02.2026

Затверджено до друку: 27.04.2026

Опубліковано: 28.04.2026

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ВТРАТ ТА ПІДТРИМКИ УЧНІВ І ВЧИТЕЛІВ

Анотація. У статті актуалізовано проблему діагностики та подолання навчальних втрат здобувачів базової середньої освіти в умовах воєнного часу. Розкрито роль моніторингових досліджень як інструменту здобуття емпіричних даних для комплексної оцінки сучасного стану базової середньої освіти в Україні. Презентовано вибірккові результати масштабного моніторингу навчання здобувачів базової середньої освіти в умовах воєнного часу, проведеного вченими Інституту педагогіки НАПН України. На основі аналізу та інтерпретації об'єктивних характеристик освітнього процесу та самооцінювання його суб'єктів визначено орієнтири розвитку базової середньої освіти у контексті підвищення її якості та мінімізації навчальних втрат. Експлікацію експериментальних даних моніторингового опитування забезпечено

конкретною вибіркою, кількісним і якісним аналізом та в рисунках. Класифіковано основні труднощі та навчальні втрати на базовому рівні загальної середньої освіти, окреслено перспективні шляхи їх вирішення та механізми підтримки учнів і педагогів, потенціал науково-методичних розробок Інституту педагогіки НАПН України у цьому процесі.

Ключові слова: моніторинг освітнього процесу; базова середня освіта; труднощі та проблеми навчання під час війни; навчальні втрати; класифікація; інновації освіти.

Постановка проблеми. Тривалість повномасштабної війни в Україні підтверджує стійку тенденцію не тільки до нагромадження труднощів, а й розвитку інновацій у навчальному процесі, пов'язаних як з особливостями його організації, перебігу та засвоєння освітніх програм, так і з пошуком нових шляхів та інструментів підтримки навчальної діяльності учнів і вчителів. Моніторинг таких труднощів є запорукою не тільки глибокого комплексного осмислення загальної освітньої ситуації, а і її вчасного коригування, адекватного до об'єктивних характеристик. Найбільш інформативними в цьому плані є спеціально проведені дослідження, результати яких дають змогу створити як цілісне уявлення про стан ситуації, так і представити її в деталізованих даних, що поглиблюють ці уявлення та задають орієнтир на подальшу стратегію розвитку освіти і методики її упровадження, зокрема і стосовно мінімізації освітніх/навчальних втрат. З цих міркувань посилюється актуальність емпіричного знання, здобутого дослідницьким шляхом, його наукової інтерпретації в об'єктивних характеристиках та самооцінюванні, а також соціальний запит на комплексний аналіз основних труднощів і особливостей втрат у навчанні учнів середньої школи під час війни, науково обґрунтовані рекомендації щодо можливих шляхів підтримки суб'єктів освітнього процесу. Адже «без проведення спеціальних моніторингових досліджень складно окреслити втрати у навчанні, оскільки вони спричинені сукупністю багатьох чинників, які можуть різнитися як у межах регіону, так і окремого населеного пункту, закладу освіти, навіть класу» (Топузов & Онопрієнко, 2023, с. 3). Загалом такі труднощі мають динамічний характер. Незамінним складником моніторингових досліджень вважаємо самооцінювання – воно сприяє активізації в суб'єктів освітнього процесу критичного мислення, самоусвідомленню проблем та потреб, осмисленню можливих шляхів поліпшення виниклої ситуації.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема навчання під час війни широко висвітлюється в наукових джерелах відносно різних аспектів: форм організації, доступності, умов безпеки, психологічної підтримки, методичного забезпечення, інноваційних технологій. Вплив війни на якість засвоєння знань учнями та сам процес навчання як для учнів, так і вчителів підтверджується в матеріалах досліджень щодо: зниження якості засвоєння навчального матеріалу учнями у дистанційному форматі навчання порівняно з очним (Український центр оцінювання якості освіти, 2023); проблем доступності та безпеки освітнього процесу (Інститут аналітики та адвокації, 2023); особливостей навчання дітей на прифронтових територіях (проекти неурядових організацій Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), «Рокада», «Навчай для України» за підтримки міжнародної організації Save the Children (Врятуймо дітей) та ін. Зокрема, за даними UNICEF, понад 4,6 млн. дітей в Україні стикнулися з перешкодами в освіті і на початку четвертого навчального року під час війни через пошкоджені школи, перерваний навчальний процес та численні внутрішні переміщення (Буринська, 2025).

Значний внесок у вивчення ситуації з якістю й особливостями навчання українських школярів під час війни здійснено науковцями-дослідниками Інституту педагогіки НАПН

України протягом 2022–2025 рр. Зокрема щодо: визначення й обґрунтування дидактичних особливостей організації освітнього процесу в сучасній школі, дієвих засобів мінімізації освітніх (у тому числі навчальних) втрат учнів, спричинених розривами у навчанні (Малихін, Арістова, & Ліпчевська, 2023); діагностики втрат у навчанні учнів початкової школи (Бібік, 2023; Онопрієнко, 2023); діагностики навчальних втрат учнів початкової школи та міри їх усвідомлення педагогами і батьками (Петрук та ін., 2024); основних чинників, що зумовлюють освітні втрати в умовах воєнного стану, зниження рівнів навчальних досягнень учнів в умовах дистанційного навчання, «порушення систематичності та повнофункціональності контрольно-оцінювальної діяльності педагогів», а також підходів щодо компенсації освітніх втрат у міжнародній освітній практиці (Топузов, Головка, & Локшина, 2023) та ін. Труднощі та проблеми професійної діяльності учителів доведено результатами факторного аналізу даних опитування учителів за шістьма кластерами, а саме: середовище діяльності, дидактична діяльність, додаткові обов'язки, соціум, психологічна стійкість, підзвітність (Жук, Гривко, & Ващенко, 2025).

У зарубіжних літературних джерелах труднощі й проблеми навчання в країнах, що перебувають в умовах збройного конфлікту, також досліджували в різних контекстах, зокрема щодо думки учнів і вчителів про його якість (Agbog, 2022), впливу збройних конфліктів на функціонування закладів освіти і педагогічних працівників (Cervantes Duarte, 2016), мінімізації навчальних втрат учнів (Gentry, 2008), впливу війни на психічне здоров'я дітей (Smith, 2001) та ін.

Мета статті – представити результати масштабного моніторингового дослідження Інституту педагогіки НАПН України у контексті основних труднощів і втрат навчальної діяльності здобувачів базової середньої освіти та вчителів як комплексну проблему в Україні під час війни, визначити можливості їх мінімізації у створенні умов адаптивного навчання та з використанням потенціалу сучасних цифрових технологій.

Методика дослідження. У підготовці матеріалів статті використано методи аналітичного аналізу, інтерпретації, класифікації, експлікації експериментальних даних, зібраних під час моніторингового дослідження з використанням створеного комплексу опитувальників у форматі Google Forms для суб'єктів освітнього процесу на рівні базової середньої освіти.

Результати та обговорення. Навчання під час війни в Україні супроводжується численними труднощами, проблемами і втратами для всієї системи освіти та на персоналізованому рівні. «На початок жовтня 2025 року 17,11% із 25 465 закладів освіти були пошкоджені (3958) або зруйновані (400). Серед них — найбільше шкіл (2046)» (Лісовий, 2025). На початку 2024/2025 н.р., згідно з даними МОН України, «понад третина учнів не навчалася повною мірою в класах, а 11% покладалися виключно на онлайн освіту. У 2025/2026 н. році число шкіл зменшилося до 12 тис., де навчаються близько 3,5 млн школярів. З них очно – майже 2,3 млн учнів, змішано – майже 780 тисяч учнів, дистанційно – 396 тисяч учнів. У прифронтових областях на кінець 2024/2025 навчального року функціонувало 4 057 шкіл, у вересні 2025 року відкрилися тільки 3 843 (Факти, 2025). Навчання в школах обумовлене безпековою ситуацією, яка є вкрай складною. Практично по всій Україні навчальний процес продовжує перериватися тривалими тривогами, пов'язаними із загрозами для життя. Така ситуація, безсумнівно, впливає на якість засвоєння знань учнями та сам процес організації навчання як для учнів, так і для вчителів. Це підтверджується і матеріалами моніторингових досліджень PISA (2018; 2022), Державної служби якості освіти України (2023; 2024), Інституту педагогіки НАПН України (2022–2025).

Масштабний моніторинг навчання здобувачів базової середньої освіти було здійснено в Інституті педагогіки НАПН України у 2024 р. у ході виконання однорічного наукового дослідження «Дидактико-методичний супровід подолання навчальних втрат у початковій і базовій середній освіті» (наук. кер. Петрук О.; виконавці: Алексєєнко Т., Барановська О., Ліпчевська І., Павлова Т.).

На рівні базової середньої освіти участь у дослідженні взяли 105 646 респондентів із 20 областей України. Відповіді надійшли від 1612 закладів загальної середньої освіти різних типів. Таким чином, це моніторингове дослідження мало рівень всеукраїнського і стало найбільш репрезентативним за висновками.

Його результати було заслухано й схвалено у ході спільного засідання Президії Національної академії педагогічних наук України і Комітету педагогічних наук Польської академії наук «Навчання українських дітей в Польщі та Україні під час війни: виклики, адаптація, підтримка» (30 травня 2025 р.).

Отримані результати моніторингового дослідження вирізняються не тільки числом відповідей, а і їхньою конкретністю. Вони об'єктивно відображають характеристику ситуації в середній освіті 2024/2025 навчального року, що може стати орієнтиром прогнозування подальшого її розвитку та пошуку оптимальних шляхів і механізмів коригування чи профілактичної дії, адекватних до виявлених проблем і потреб учасників освітнього процесу.

З огляду на зниження навчальної результативності базової середньої ланки освіти і пов'язані з цим виклики для всієї системи освіти, а в перспективі – для майбутнього України та її економіки, вважаємо за необхідне проаналізувати ситуацію з навчальними труднощами учнів в об'єктивних даних та суб'єктивних оцінках.

З великої кількості отриманих даних моніторингового опитування у цій статті зупинимось лише на окремих репрезентативних прикладах щодо основних труднощів і проблем навчальної діяльності нинішніх учнів під час війни у порівняльному аналізі їхньої самооцінки та оцінювання вчителями. З нашого погляду, така інформація сприяє більш глибокому осмисленню ситуації у причинно-наслідкових зв'язках, дослухаючись до думки учнів та вчителів, і є доцільною для врахування теперішньою освітньою практикою. Тим більше, що наявність труднощів і проблем навчання засвідчують 63,6 % опитаних учнів і понад 80 % опитаних учителів. Характер основних труднощів і проблем навчання було з'ясовано через уточнюючі запитання (рис. 1).

Якщо так, то в чому саме ти відчуваєш труднощі? Може бути обрано кілька відповідей

31 936 відповідей

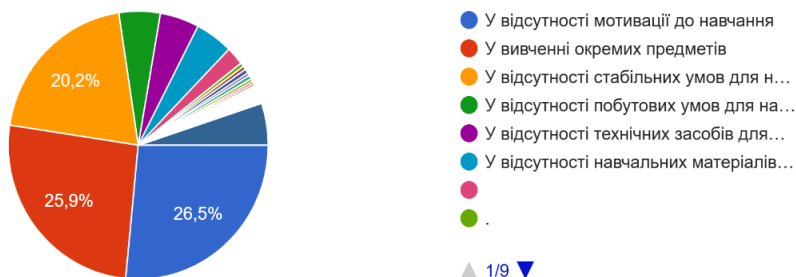

Рис. 1. Скриншот відповіді учнів щодо їхніх труднощів у навчанні

Як бачимо з рисунка, відповідно до отриманих від 31 936 учнів 5–9-х класів відповідей, найпоширенішими проблемами і труднощами їхньої навчальної діяльності стали відсутність мотивації до навчання загалом (26,5%), у вивченні окремих предметів (25,9%), відсутність стабільних умов для навчання (20,2%).

За самооцінкою учнів, основними причинами труднощів у їхньому навчанні є: умови небезпеки (так відповіли більше 15 тис. учнів, тобто майже половина опитаних), «стрес», «дистанційна форма навчання» та «відсутність мотивації до навчання» (більше 11 тис. учнів, майже однакове число), «нецікаві уроки» (більше 6 тис.), «тривалі перерви у навчанні» (більше 4 тис.), «відсутність достатніх умов для навчання вдома» (майже 3 тис.). Серед інших причин власних труднощів у навчанні учні називають «нерозуміння навчального матеріалу», «погіршення пам'яті», «втому», «недосипання», «відсутність контролю батьків», «погане ставлення вчителя». Більше 51% опитаних учнів пов'язують свої труднощі в навчанні з наявними у них навчальними втратами.

Відповіді вчителів щодо основних причин труднощів навчальної діяльності учнів значною мірою близькі до їхніх відповідей: «дистанційне навчання», «змішане навчання», «війна», «часті повітряні тривоги», «стресові ситуації», «пандемія коронавірусу», «карантин», «психологічний стан дітей», «небажання вчитися», «втрата мотивації», «лінь», «безвідповідальність», «байдужість батьків».

Показовим також видається зниження темпу навчання учнів, що відзначають 88,3% із 12 274 опитаних учителів, які викладають предмети у 5–9-х класах. Вони оцінили темп навчальної діяльності учнів різних класів під час війни та його тенденцію до зниження таким чином (рис. 2):

Рис.2. Узагальнення зниження темпів навчальної діяльності учнів у лінійці класів (в оцінці учителів)

Тобто вчителі спостерігають зниження темпу навчальної діяльності у 5-му класі на 13,9%; у 6-му класі – на 13%. Найбільш помітне таке зниження із 7-го по 9-й класи: у 7-му класі на 20,4% , у 8-му класі на 24,2, у 9-му класі на 28,6% (майже на третину). Виявлена тенденція є стійкою і свідчить про поступове накопичення труднощів у навчанні внаслідок незасвоєних тем з окремих навчальних предметів та за галузями освіти. Інформацію про те, з яких саме предметів найбільшою мірою, узагальнено об'єктивовано відповідями учнів (рис. 3).

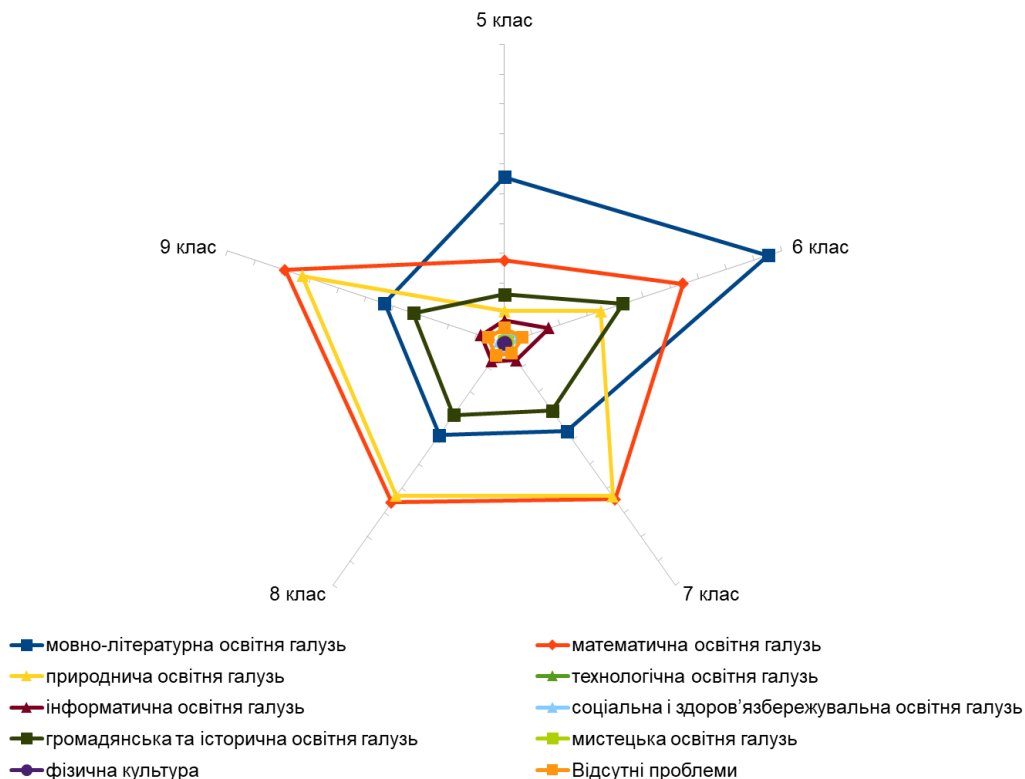

Рис. 3. Зведений графік зниження темпу навчання учнів 5–9-х класів за галузями освіти

На графіку лінійки класів помічені різним кольором, а найвищі точки графіка дають наочне уявлення про те, в яких саме галузях освіти та яких класах зміна темпу навчання спостерігається найбільшою мірою. Отже, у 5-х класах – у мовно-літературній освітній галузі, у 6-х класах – у математичній, мовно-літературній, громадянській та історичній, інформатичній освітніх галузях, у 7-х класах – у математичній та природничій освітніх галузях, у 8-х класах – у математичній та природничій освітніх галузях, у 9-х класах – у математичній, природничій, мовно-літературній, громадянській та історичній освітніх галузях.

Шляхом аналізу відповідей учнів за кожним із класів та галузями освіти, визначеними новим Державним стандартом базової середньої освіти (5–9-й класи), у ході моніторингового дослідження було виокремлено також найскладніші для учнів предмети, теми й завдання за кожною з ланок класів базової середньої школи. Привертає увагу факт, що значна кількість учнів у них називає предмети, в яких узагалі нічого не розуміє. Здебільшого – з математичної, природничої, мовно-літературної галузей освіти (іноземних мов). Візуалізацію труднощів учнів по окремих предметах представлено на рис. 4.

Рис. 4. Зведена діаграма труднощів учнів базової середньої школи у вивченні окремих предметів

Таким чином, спостерігаємо недостатньо сформовані базові знання в окремих чи кількох галузях освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, що перешкоджає засвоєнню змісту циклу предметів та тих ключових компетентностей, які вони формують.

Рейтинг труднощів учнів у вивченні предметів та динаміку розвитку навчальних втрат в лінійці 5–9-х класів за освітніми галузями, окремими предметами і найскладнішими для вивчення темами, які дають уявлення про динаміку розвитку навчальних втрат, детальніше

представлено в методичних рекомендаціях «Дидактико-методичний супровід подолання навчальних втрат у базовій середній освіті» (Алексєенко та ін., 2024, с. 17-47). Ми радимо науковцям і вчителям ознайомитися з їхнім змістом та орієнтуватись у розробленні програм надолуження навчальних втрат за окремими предметами на висновки й визначені дослідниками механізми.

Роль вчителя в навчальному процесі, зокрема і подоланні навчальних втрат, є визначальною. Тому не може не турбувати те, що, за оцінкою директорів шкіл, які взяли участь в опитуванні, втрати у професійній кваліфікації під час війни спостерігаються майже у третини учителів. Водночас учителі менш критичні в самооцінці, хоча й помічають у себе такі втрати майже 16%, а близько 33% опитаних учителів дають із цього приводу неоднозначні відповіді.

Наразі важливим є урізноманітнення методик викладання уроків, активне упровадження інтерактивних технологій та методів навчання, цифрових технологій, які б стимулювали інтерес до процесу навчіння та його результатів у різних формах організації освітнього процесу. Навчальний процес і освітнє середовище мають бути гнучкими щодо потреб, враховувати проблеми і виклики та можливі варіанти їх розвитку. Реагування на них має передбачати залучення цифрових сервісів та технологій. У 2022 р. Україна долучилася до програми «Трансформація цифрової педагогіки», спільно розробленої представниками Вищої школи педагогічних наук Гарвардського університету та Університету Мічигану. Її реалізація спрямовується на розширення цифрової компетентності та розвиток цифрового потенціалу, зокрема і педагогів закладів загальної середньої освіти, для створення безпечного електронного освітнього середовища, автоматизації збору й аналізу даних, розроблення цифрових проєктів, спрямованих на навчання та вирішення навчальних проблем.

Спираючись на результати наведеного як приклад моніторингового дослідження, інші емпіричні дані, досвід співпраці авторів статті із закладами загальної середньої освіти та розвиток інновацій, доведена ефективність у використанні в освіті цифрових технологій, можемо класифікувати найбільш показові труднощі й проблеми навчання, що спостерігаються на базовому рівні освіти та зорієнтувати педагогів на можливі шляхи їх подолання, у тому числі з використанням потенціалу цифрових трансформацій у сучасній педагогіці, а саме:

Наявність комплексу труднощів у навчанні учнів та причин, що їх детермінують. Вони є сукупністю об'єктивних і суб'єктивних, таких, що існують тривалий час чи ситуативних труднощів. Потребують уважного ставлення педагогів до кожного з учнів, їхніх емоційних станів, особливостей комунікації та інших видів взаємодії учнів у класі та школі, налагодження довірливих відносин у системах «учитель – учень», систематичного проведення моніторингу успішності та відвідування уроків. З цією метою доцільно використовувати навчальні платформи (Whatfix, Alexs, Smart Sparrow, Google Classroom, Moodle, Canvas) та інструменти для оцінювання й активізації, зокрема Kahoot, Quizizz, LearningApps.org, Mentimeter.

1. *Усвідомлене учнями суттєве зниження мотивації до навчання.* Спостерігається наскрізно у відповідях на різні запитання, у ставленні до навчання та його результатів, до оцінок. Підґрунтям такої усвідомленості визначаються: нецікаві уроки; втрата учнями в умовах війни чіткості в уявленнях про вибір майбутньої професії і подальшу професійну самореалізацію, про майбутнє життя. Сприяти підвищенню мотивації до навчання може: формування соціальної стійкості та оптимізму; самотренінги вольової сфери; використання в навчальному процесі мультимедійних та інтерактивних ресурсів, зокрема YouTube (відео), SoundCloud (аудіо), Google Docs (текст), Google Maps (карти), за допомогою яких можна

урізноманітнювати формати навчальної діяльності, налагоджувати швидкий зворотний зв'язок, створювати відеоуроки, різноманітні завдання, інтерактивні тести, кросворди, проводити вікторини, квести тощо; інструменти віртуальної та доповненої реальності (VR/AR), які створюють ефект занурення (Google Expeditions (VR), Merge Cube (AR) для розгляду 3D-об'єктів у просторі в різних виглядах та властивостях, для організації віртуальних подорожей та екскурсій).

2. *Емоційно-психологічне напруження та емоційна нестабільність як окремих суб'єктів освітнього процесу, так і в освітньому середовищі.* Виявляється в різних проявах та крайностях: гіперчутливості, різких перепадах настрою, труднощах стабілізації емоцій і власної зосередженості, імпульсивності висловлювань і поведінки аж до ризикованої, індиферентності до життєвих подій, зниженні впевненості в собі і своїх здібностях, зниженні самоконтролю під час виконання домашніх завдань і дистанційної форми навчання. «Впливає на здатність усвідомлювати та керувати своїми емоціями, власною поведінкою на уроках, під час самостійного виконання завдань, розуміти пояснення вчителя та власні актуальні потреби, ставити досяжні цілі, знижує допитливість, стримує розвиток аналітичного та критичного мислення» (Алексєнко та ін., 2024, с. 36–37). У вчителів виявляється в емоційному вигоранні, яке супроводжується швидкою втомлюваністю, роздратуванням чи негативізмом у спілкуванні з учнями, їхніми батьками та колегами. Основними причинами емоційно-психологічного напруження та емоційної нестабільності в освітньому середовищі є як особливості психофізичного розвитку особистості у підлітковому віці, так і систематичне недосипання, стреси, страхи, переживання і пережиті втрати, нестабільність та зміна способу життя та форм навчання під час війни у всіх учасників освітнього процесу.

Зниженню емоційно-психологічного напруження та емоційної нестабільності в освітньому середовищі можуть сприяти створення безпечних умов навчання, психологічного комфорту для всіх учасників освітнього процесу, упровадження в урочну і позаурочну діяльність методів психологічного розвантаження, ігрових технологій та ігрових методів навчання, технологій соціально-емоційної і соціально-педагогічної підтримки, креативного, розвивального, виховного і арт-терапевтичного змісту. Доцільно використовувати спеціально розроблені гейміфіковані програми, анімаційні продукти, завдання та вправи. Проте в їх використанні варто дотримуватись домірності.

3. *Зниження темпу навчальної діяльності.* Темп навчання вперше було обрано критерієм оцінки якості навчання закордонними вченими під час пандемії COVID-19. В умовах війни є надійним показником не тільки труднощів учнів у навчанні, що постійно виникають, а й механізмом розвитку навчальних втрат, оскільки при зниженому темпі навчання учні не встигають освоїти освітню програму повною мірою та якісно, потребують значно більше часу на виконання навчальних завдань, а отже, мають менше часу на відпочинок та інші заняття.

Основні причини зниження темпу навчальної діяльності перебувають у різних площинах: психофізіологічній (в індивідуальних особливостях розвитку, зокрема сприйняття й продуктивності), педагогічній (в особливостях донесення до учня та закріплення ним нових знань), організаційній (в особливостях умов навчання і контролю якості набутих знань), соціальній (в особливостях умов життя та розвитку, доступу до джерел нових знань, усвідомленої цінності знань для подальшого життя й професійної самореалізації).

Знижений темп навчання потребує гнучкості в організації навчального процесу з урахуванням персоналізованих потреб і можливостей здобувачів освіти. В умовах цифровізації освіти доцільно використовувати навчальні платформи Whatfix, Alexs, Smart Sparrow, завдяки яким є можливості адаптувати навчальний контент до рівня учня, добирати потрібний темп

навчання, розробляти адаптивні та інтерактивні навчальні матеріали, створювати слайди, тести, посібники у форматі PDF тощо.

4. *Навчальні втрати.* Це комплексна проблема, яка виявляється у відставанні учнів у знаннях та несформованості навичок відносно очікуваних, які виникають внаслідок перерваного навчального процесу чи накопичення навчальних труднощів і проблем, що спричинюють подальше нерозуміння навчального матеріалу і неможливість академічного прогресу. Можуть виникати як з окремих предметів, так і в одній чи кількох галузях освіти. «Оскільки освітні втрати мають ефект накопичення, вони знижують навчальну мотивацію та поглиблюють освітні нерівності» (Топузов, Головка, & Локшина, 2023, с. 10). Їх подолання потребує системних рішень. Шляхами подолання навчальних втрат можуть бути: скорочення освітніх програм зі збереженням пріоритету формування ключових компетенцій і наскрізних умінь; зміна методики навчання на діалогічну та інтерактивну; наочно-практичний характер навчання; корекційні програми, побудовані відповідно до персоналізованих освітніх запитів учнів та з урахуванням виявленої міри навчальних втрат; короткострокові програми до варіативного складника навчання чи позаурочної діяльності (під час канікул, літніх таборів, у недільних школах тощо). Проте «виважено варто підходити й до програм прискореної освіти, що передбачають значне ущільнення навчального матеріалу, оскільки успішне опанування ними передбачає відповідні рівні мотивації й активності здобувачів освіти» (Топузов, Головка, & Локшина, 2023, с. 11). Ефективною у подоланні навчальних втрат може бути кейс-технологія у вивченні як окремих предметів, так і освітніх галузей: «Вона дозволяє організувати навчальну діяльність у малих групах, комплексно досягати в процесі навчання не тільки дослідницько-пошуковий, емоційно-інтелектуальний, соціально-емоційний та виховний / соціалізаційний ефекти, а й створювати позитивний психологічний мікроклімат, зняття бар'єрів спілкування, самовираження та страхів за неправильну відповідь, досягати емоційної залученості в навчання кожного тощо... Кейс-технологія може бути реалізована також у дистанційній формі освіти» (Алексєєнко, 2024а, с. 216). В організації подальшого навчання учнів, що мають навчальні втрати, необхідними визначаються: попереднє та контрольні оцінювання навчальних досягнень; при потребі – корекція змісту та темпу навчання з урахуванням міри втрат та індивідуальних потреб учнів; синергія зусиль учасників освітнього процесу – вчителів, учнів, їхніх батьків чи інших осіб з підтримуючого середовища. Допоміжними у взаємодії учнів, вчителів і батьків можуть бути електронні платформи Microsoft Teams, Google Workspace, Slack, Zoom, Google Meet.

Наукові співробітники установ НАПН України надають освітянам методичні поради й рекомендації щодо реалізації концепції «Нова українська школа», змісту нових модельних навчальних програм і підручників, що запроваджуються в новому навчальному році, подолання освітніх втрат. В інших методичних розробках та наукових публікаціях висвітлюють особливості організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, створення безпечного психологічного середовища. Важливим складником цілісної системи подолання викликів, які постали перед загальною середньою освітою України в умовах війни, є науково-методичний супровід предметного циклу базової середньої освіти Нової української школи та створення цілісного дидактичного забезпечення на єдиних методологічних засадах. Зокрема, розроблено та впроваджено в освітню практику навчальні програми для 7–9-х класів закладів загальної середньої освіти та підручники для 7-го класу з переважної більшості шкільних предметів. Створені та апробуються в рамках пілотного експерименту проекти підручників та дидактичне забезпечення для 8-х класів закладів загальної середньої освіти. Розпочато розроблення змісту та дидактичного забезпечення профільної середньої освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, дослідженнями Інституту педагогіки НАПН України доведено, що «освітні втрати мають накопичувальний ефект... і зростають пропорційно до тривалості припинення функціонування закладів освіти» (Топузов, Головка, & Локшина, 2023, с.5); «...освітні втрати, що значно збільшилися в умовах воєнного стану, безпосередньо впливають не лише на рівень поточних знань та навичок учнів, а й на їхню освітню траєкторію в довгочасній перспективі» (Топузов, Головка, & Локшина, 2023, с. 6); найбільш ефективними є механізми подолання навчальних втрат здобувачів базової середньої освіти у контексті підтримуючої стратегії, яка полягає в тому, щоб «...не тільки допомогти учню/учениці подолати/мінімізувати навчальні втрати, а й сприяти розвитку мотивації до навчання, інтелектуальному й особистісному розвитку, позитивній соціалізації в освітньому середовищі та у процесі навчання» (Алексеєнко, 2024,b, с. 213).

Важливим складником системних заходів щодо компенсації та подолання освітніх втрат учнів є безперервний моніторинг якості освітнього процесу різних рівнів. З огляду на це актуальними є продовження досліджень, спрямованих на створення діагностувального інструментарію, що забезпечує отримання об'єктивної інформації про результати навчання учнів та труднощі, з якими вони стикаються в освітньому процесі, а також розроблення спеціальних методик і технологій компенсації освітніх втрат на всіх рівнях освітньої галузі.

Використані джерела

- Алексеєнко, Т. Ф. (2023). *Аналітичні матеріали онлайн опитування щодо особливостей соціалізації учнів середньої школи в умовах війни та дистанційної форми навчання*. Київ: Педагогічна думка. <https://doi.org/10.32405/socialization-2023-29>
- Алексеєнко, Т. (2024,a). Навчальні втрати учнів базової середньої школи: основні механізми їх подолання. *У Proces edukacyjny w czasie wojny i powojennej odbudowy Ukrainy z integracją ze wspólnotą europejską* (с. 204-219). Łomża : Kijów. <https://doi.org/10.32405/mono-lomza-kyiv-2024-3-3>
- Алексеєнко, Т. Ф. (2024,b). Гнучке навчання в основних характеристиках, реальних практиках та потребах учнів щодо змісту підручників. *Проблеми сучасного підручника*, 32, 13-23. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-32-13-23>
- Алексеєнко, Т. Ф., Петрук, О. М., Барановська, О. В., Ліпчевська, І. Л., & Павлова, Т. С. (2024). *Дидактико-методичний супровід подолання навчальних втрат у базовій середній школі. Методичні рекомендації*. Київ: Педагогічна думка. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-763-3-2024-54>
- Буринська, О. (2025, 1 вересня). 4,6 млн дітей в Україні стикаються з перешкодами в освіті напередодні четвертого навчального року в умовах війни. *UNICEF for every child. Ukraine*. <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/back-to-school>
- Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації / кол. автор. ; за загальною редакцією О. М. Топузова ; укл. М. В. Головка. [Електронне видання]. – Київ : Педагогічна думка, 2023. – 256 с. DOI <https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190>
- Жук, Ю., Гривко, А., & Ващенко, Л. (2025). Труднощі та проблеми в професійній педагогічній діяльності: суб'єктивна думка вчителів. *Український педагогічний журнал*, (2), 5–18. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-2-5-18>
- Лісовий О. Через війну в Україні пошкоджено чи зруйновано 17,1% закладів освіти. *Інтерфакс-Україна*, 2025, 14 жовтня. <https://interfax.com.ua/news/general/1112245.html>
- Малихін, О., Арістова, Н., & Ліпчевська, І. (2023). Аналітичні матеріали: дидактичні особливості організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. *Освіта. Інноватика. Практика*, 11 (10), 56-62. <https://doi.org/10.31110/2616-650Xvol11i10-008>

- Петрук, О., Алексеєнко, Т., Барановська, О., Ліпчевська, І., & Павлова, Т. (2024). Втрати у навчанні молодших школярів: бачення проблеми педагогами й батьками: За матеріалами дослідження. *Український педагогічний журнал*, (4), 135–143. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-135-143>.
- Петрук, О., Алексеєнко, Т., Барановська, О., Ліпчевська, І., & Павлова, Т. (2024). Навчання в умовах війни: перспективи навчального поступу молодших школярів. У *Proces edukacyjny w czasie wojny i powojennej odbudowy Ukrainy z integracją ze wspólnotą europejską* (с. 188-203). Łomża-Kijów. . <https://doi.org/10.32405/mono-lomza-kyiv-2024-3-2>
- Факти. (2025). Скільки шкіл в Україні: актуальні дані на 2025–2026 навчальний рік. [https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250915-skilky-shkil-v-ukrayini-aktualni-dani-na-2025-2026-navchalnyj-rik/...](https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250915-skilky-shkil-v-ukrayini-aktualni-dani-na-2025-2026-navchalnyj-rik/)
- Топузов, О. М., & Онопрієнко, О. В. (Ред.). (2023). *Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів: методичні рекомендації*. Київ: Інститут педагогіки НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736336>
- Топузов, О., Головка, М., & Локшина, О. (2023). Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. *Український педагогічний журнал*, (1), 5–13. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13>
- Topuzov, O., Holovko, M., Sharlovych, Z., & Ladonia K. (Eds.). (2024). *Proces edukacyjny w czasie wojny i powojennej odbudowy Ukrainy z integracją ze wspólnotą europejską*. Łomża-Kijów: Wydawnictwo: MANS w Łomży. <https://doi.org/10.32405/mono-lomza-kyiv-2024>
- Топузов, О., Локшина, О., & Головка, М. . (2024). Навчальні втрати: складність проблеми в умовах війни в Україні. *Education: Modern Discourses*, (6), 7–17. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2023-6-01>
- Agbor, M. N., Etta, M. A., & Etonde, H. M. (2022). Effects of armed conflicts on teaching and learning: Perspectives of secondary school teachers in Cameroon. *Journal of Education*, 86, 164-182. <http://dx.doi.org/10.17159/2520-9868/i86a09>.
- Cervantes-Duarte, L., & Fernández-Cano, A. (2016). Impact of Armed Conflicts on Education and Educational Agents: A Multivocal Review. *Revista Electrónica Educaree (Educare Electronic Journal)*, 20(3), 1-24. <http://dx.doi.org/10.15359/ree.20-3.12>.
- Gentry, R. (2008). If War – How to Minimize the Loss for School Children. *The Second Annual International Conference on Peace*. 2008. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED501838.pdf>.
- Topuzov, O., Holovko, M., Tverdokhlib, I., Sharlovych, Z., & Ladonia, K. (Eds.). (2025). *Digital Transformation of Education: Challenges and Prospects* (Monograph). Kyiv: Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine: Lomza. <https://doi.org/10.32405/mono-lomza-kyiv-2025>.

References

- Aliksieienko, T. (2024). Navchal'ni vtraty uchniv bazovoyi seredn'oyi shkoly: osnovni mekhanizmy yikh podolannya. In *Proces edukacyjny w czasie wojny i powojennej odbudowy Ukrainy z integracją ze wspólnotą europejską* (pp. 204-219). Łomża-Kijów. <https://doi.org/10.32405/mono-lomza-kyiv-2024-3-3>
- Aliksieienko, T. F. (2023). *Analitichni materialy onlayn opytuvannya shchodo osoblyvostey sotsializatsiyi uchniv seredn'oyi shkoly v umovakh viyny ta dystantsiyanoi formy navchannya*. Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://doi.org/10.32405/socialization-2023-29>
- Aliksieienko, T. F. (2024). Hnuchke navchannya v osnovnykh kharakterystykakh, real'nykh praktykakh ta potrebakh uchniv shchodo zmistu pidruchnykiv. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 32, 13-23. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-32-13-23>
- Aliksieienko, T. F., Petruk, O. M., Baranovska, O. V., Lipchevska, I. L., & Pavlova, T. S. (2024). *Dydaktyko-metodychny suprovid podolannya navchal'nykh vtrat u bazoviy seredniy shkoli. Metodychni rekomendatsiyi*. Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-763-3-2024-54>

- Burynska, O. (2025, September 1). 4,6 mln ditey v Ukraini stykayut'sya z pereshkodamy v osviti naperedodni chetvertoho navchal'noho roku v umovakh viyny. *UNICEF for every child. Ukraine*. <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/back-to-school>
- Diagnostika ta kompensaciya osvitnih vtrat u zagalnij serednij osviti Ukraini : metodichni rekomendaciyi / kol. avtor. ; za zagalnoyu redakciyeyu O. M. Topuzova ; ukl. M. V. Golovko. [Elektronne vidannya]. – Kiyiv : Pedagogichna dumka, 2023. – 256 s. DOI <https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190>
- Zhuk, Yu., Hryvko, A., & Vashchenko, L. (2025). Trudnoshchi ta problemy v profesiyniy pedahohichnuy diyal'nosti: subyektivna dumka vchyteliv. *Ukrayinskyy Pedahohichnyy zhurnal*, (2), 5–18. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-2-5-18>
- Lisovyi, O. (2025, October 14). Cherez viynu v Ukraini poshkodzheno chy zruynovano 17,1% zakladiv osvity. *Interfaks-Ukrayina*. <https://interfax.com.ua/news/general/1112245.html>
- Malykhin, O., Aristova, N., & Lipchevs'ka, I. (2023). Analitychni materialy: dydaktychni osoblyvosti orhanizatsiyi osvitn'oho protsesu v zakladakh zahal'noyi seredn'oyi osvity v umovakh voyennoho stanu. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 11(10), 56-62. <https://doi.org/10.31110/2616-650Xvol11i10-008>
- Petruk, O., Alieksieienko, T., Baranovska, O., Lipchevska, I., & Pavlova, T. (2024). Vtraty u navchanni molodshykh shkolnyariv: bachennya problemy pedahohamy y bat'kamy: Za materialamy doslidzhennya. *Ukrayinskyi Pedahohichnyi zhurnal*, (4), 135–143. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-135-143>.
- Petruk, O., Alieksieienko, T., Baranovska, O., Lipchevska, I., & Pavlova, T. (2024). Navchannya v umovakh viyny: perspektyvy navchalnoho postupu molodshykh shkolnyariv. In *Proces edukacyjniy w czasie wojny i powojennej odbudowy Ukrainy z integracjã ze wspólnotã europejskã* (pp. 188-203). Łomża-Kijów. <https://doi.org/10.32405/mono-lomza-kyiv-2024-3-2>
- Topuzov, O. M., & Onopriyenko, O. V. (Red.). (2023). *Diahnostyka ta mekhanizmy podolannya vtrat u navchanni molodshykh shkolnyariv: metodychni rekomendatsiyi*. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736336>
- Topuzov, O., Holovko, M., & Lokshyna, O. (2023). Osvitni vtraty v period voyennoho stanu: problemy diahnostyky ta kompensatsiyi. *Ukrayins'kyy Pedahohichnyy zhurnal*, (1), 5–13. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13>
- Topuzov, O., Holovko, M., Sharlovych, Z., & Ladonia K. (Eds.). (2024). *Proces edukacyjniy w czasie wojny i powojennej odbudowy Ukrainy z integracjã ze wspólnotã europejskã*. Łomża-Kijów: Wydawnictwo: MANS w Łomży. <https://doi.org/10.32405/mono-lomza-kyiv-2024>
- Topuzov, O., Holovko, M., Tverdokhlib, I., Sharlovych, Z., & Ladonia, K. (Eds.). (2025). *Digital Transformation of Education: Challenges and Prospects* (Monograph). Kyiv: Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine: Lomza. <https://doi.org/10.32405/mono-lomza-kyiv-2025>
- Topuzov, O., Lokshina, O., & Golovko, M. . (2024). Navchalni vtrati: skladnist problemi v umovah vijni v Ukraini. *Education: Modern Discourses*, (6), 7–17. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2023-6-01>
- Agbor, M. N., Etta, M. A., & Etonde, H. M. (2022). Effects of armed conflicts on teaching and learning: Perspectives of secondary school teachers in Cameroon. *Journal of Education*, 86, 164-182. <http://dx.doi.org/10.17159/2520-9868/i86a09>.
- Cervantes-Duarte, L., & Fernández-Cano, A. (2016). Impact of Armed Conflicts on Education and Educational Agents: A Multivocal Review. *Revista Electrónica Educaree (Educare Electronic Journal)*, 20(3), 1-24. <http://dx.doi.org/10.15359/ree.20-3.12>.
- Gentry, R. (2008). If War – How to Minimize the Loss for School Children. *The Second Annual International Conference on Peace*. 2008. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED501838.pdf>.

Oleh Topuzov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Vice-President of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Director of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

Research interests: theory and methodology of the organization of the educational process in institutions of general secondary education, methods of teaching geography.

Tetiana Aliksieienko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher, Department of Innovations and Educational Development Strategies of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

Research interests: challenges and innovations of general secondary education and socialization of the individual in the educational environment; research of socio-pedagogical phenomena and processes.

Mykola Holovko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Chief Researcher of the Department of Biological, Chemical and Physical Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

Research interests: formation of the structure and content of general secondary education, monitoring and evaluation of its quality.

MONITORING THE QUALITY OF BASIC SECONDARY EDUCATION IN WARTIME: WAYS TO OVERCOME LEARNING LOSSES AND SUPPORT STUDENTS AND TEACHERS

Abstract. The article addresses the problem of the main difficulties and specifics of losses in the education of students of basic secondary education during the war, the potential of monitoring studies, the role of empirical knowledge gained through research, in a comprehensive understanding of the state of the situation in education in detailed data on objectively existing characteristics and subjective assessments and self-assessments of students and teachers, which deepen these ideas and set a benchmark for the further development strategy of education, methodologies and digital tools for its implementation, in particular, regarding minimizing educational losses and improving the quality of the educational process. Selected results of large-scale monitoring of education during the war at the level of basic secondary education, conducted at the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine, are presented. The explanation of the experimental data of the monitoring survey is provided by a specific sample, quantitative and qualitative analysis, and in figures. The main difficulties and problems of learning observed at the basic level of education are classified, as well as possible ways to solve them in the scientific and methodological developments of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine and using the potential of digital transformations in modern pedagogy.

Keywords: monitoring of education; monitoring survey; basic secondary education; difficulties and problems of education during the war; educational losses; classification; educational innovations.